

Jezik (govor) v slovenskih gledališčih in jezikovna politika

NINA ŽAVBI MILOJEVIĆ

Univerza v Ljubljani, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo,
Nazorjeva ulica 3, SI – 1000 Ljubljana, nina.zavbi.milojevic@gmail.com

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

V prispevku se osredotočam na govorno izražanje v gledališču, predvsem na potrebe jezikovnih uporabnikov (igralcev, lektorjev idr.) in njihovo jezikovno opremljenost. Po pregledu zakonodajnih in drugih pravno veljavnih dokumentov (*Zakon o javni rabi slovenščine, Zakon o medijih, Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo* in *Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017*) ter po izvedbi in interpretaciji rezultatov empirične raziskave ugotavljam, da je veljavna zakonodaja s področja jezika (govora) v gledališču primerna, profesionalni uporabniki pa bi potrebovali nekatere jezikovne priročnike (pravorečni priročnik, terminološki slovarji) in zbir smernic o neknižnih zvrsteh jezika.

In the article we focus on speech expression in theatre, predominantly on the needs of the users of the language (actors, language consultants, etc.) and the level of their language equipment. After an overview of the legislation and other legal documents (*Public Use of the Slovene Language Act, Media Act, Exercising of the Public Interest in Culture Act* and *Resolution on the 2014–2017 National Programme for Culture*) as well as after interpreting the results of empirical research we find that the current legislation from the field of language (speech) in theatre is adequate and that professional users would need several linguistic manuals (pronunciation guide, terminological dictionary) and a selection of guidelines about non-standard language forms.

Gljučne besede: jezikovna politika, jezik (govor), gledališče, empirična raziskava, pravorečni priročnik

Key words: language policy, language (speech), theatre, empirical research, pronunciation guide

Uvod

V okviru ciljnega raziskovalnega projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov*¹ v tematskem sklopu Slovenščina in javno govorno izražanje: radio, televizija in gledališče sva Katarina Podbevšek in Nina Žavbi Milojević s

¹ Več o projektu V6-1647 (1. oktober 2016–30. september 2017; vodja: Kozma Ahačič, koordinatorica: Nataša Gliha Komac) na <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/jezikovna-politika-republike-slovenije-in-potrebe-uporabnikov#v>.

Katedre za govor Akademije za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani sodelovali pri proučevanju gledališkega govora in jezikovne politike. Jezik v gledališču je področje, ki se ga jezikovna politika pogosto zaradi različnih razlogov izogne. Glavni razlog je umetniškost gledališkega jezika (govora), zaradi katere ne more biti (v enaki meri) uokvirjen in normiran kot neumetnostni jezik; umetnostni jezik je neulovljiv, za vsako konkretno uprizoritev na novo ustvarjen, skonstruiran, zato ga ne moremo ali pa ne želimo ujeti z zakoni, utemeljitvami, definicijami. Kljub temu se zaposleni v gledališki dejavnosti pogosto srečujemo s težavami, ki izhajajo iz nezadostne normiranosti posameznih jezikovnih področij, iz pomanjkanja nekaterih priročnikov in jezikovnih usmeritev. Zato se zdi raziskovanje javnega govornega izražanja, tudi v gledališčih, v okviru raziskovalnega projekta izjemno pomembno in upamo, da bo prineslo rezultate, ki bodo s svojo uporabnostjo prispevali k izboljšanju gledališkega jezika.

Ker gre za področje, ki je opredeljeno kot mejno, med umetnostjo in znanostjo (Podbevšek 2013), se je bilo treba posebej potruditi, da smo ostajali znotraj znanstvenega, dokazljivega in smo z raziskovalno strategijo striktno sledili korakom proučevanja in dobljenim rezultatom ter se ne zanašali na naše osebne zaznave in občutke, ki jih ne bi mogli raziskovalno dokazati. Raziskovanje je potekalo v več fazah: začeli smo s pregledom zakonodajnih in drugih pravno veljavnih dokumentov, nadaljevali z aktivnostmi v zvezi s potrebami jezikovnih uporabnikov in jezikovno opremljenostjo za javno govorno izražanje, pripravili vprašanja in opredelili ciljne skupine anketirancev za empirično raziskavo, po njeni izvedbi pa analizirali ter interpretirali njene rezultate in jih strnili v zaključkih raziskave.

Pregled zakonodajnih in drugih pravno veljavnih dokumentov²

Večina gledališč ima na svojih spletnih straneh med t. i. informacijami javnega značaja objavljen svoj ustanovni akt in strateški načrt za določeno časovno obdobje, v katerem nekatera kot cilj svojega delovanja izpostavljajo tudi skrb za jezik in navajajo različne pravne dokumente, ki urejajo področje njihovega delovanja. SNG Maribor (Drama, Opera, Balet) ima v *Strateškem načrtu za 2015–2019*³ zapisanih nekaj misli o slovenščini – osnovna naloga SNG Maribor je »skrb in negovanje slovenskega jezika, katerega vloga presega domeno državitvornosti in nacionalno povezovalno funkcijo« itd. Strateški načrt predvideva skrb za promocijo slovenske umetnosti in slovenskih umetnikov – posebej za Dramo je navedena naloga »skrbeti za ohranjanje in negovanje slovenskega jezika in kulturne dediščine« – in izpolnjevanje ciljev iz *Nacionalnega programa za kulturo 2014–2017*.

Večinoma se gledališča sklicujejo na *Zakon o javni rabi slovenščine*, *Zakon o medijih*, *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo* in *Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017*.

² Izsledki raziskovanja so zajeti tudi v poročilu *Pregled veljavne pravne ureditve in programskih dokumentov, ki določajo in usmerjajo jezikovne rabe in prakse jezikovnih uporabnikov v RS in uporabnikov slovenskega jezika zunaj nje* (Gliha Komac, Kovač 2018).

³ Dostopno 23. 7. 2018 na <http://www.sng-mb.si/f/docs/informacije-javnega-znacaja/STRATESKI-2019.pdf>.

Zakon o javni rabi slovenščine oziroma *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javni rabi slovenščine* določa uporabo slovenskega jezika na vseh področjih javnega življenja v Republiki Sloveniji. Gledališča ga na svojih spletnih straneh omenjajo kot enega od pomembnih za področje njihovega delovanja (npr. Prešernovo gledališče Kranj, SNG Drama Ljubljana, SLG Celje, Mestno gledališče ljubljansko). V dopolnitvah zakona je bil v 2. člen (sistemska raba in vsebina zakona) dodan 4. odstavek, ki pravi: »Ta zakon ne velja za jezik verskih obredov in opravil in, razen izjem v tem zakonu, za jezik umetnostnih besedil.« Jezik umetnosti je iz zakona torej izvzet, smiselnost te izvzetosti pa smo z empirično raziskavo *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) preverjali tudi med jezikovnimi uporabniki. Na področje gledališke dejavnosti zakon eksplicitno posega predvsem v 3. odstavku 24. člena (javne prireditve), v katerem pravi: »Predstave slovenskih gledališč se lahko izvajajo v tujem jeziku, če je zagotovljeno spremljanje v slovenščini.« Člen se osredotoča na jezik v gledališki predstavi (onkraj njegove umetniške funkcije) – predvsem je uporaben za konkretne primere predstav, ki morajo zaradi različnih razlogov biti izvedene v tujem jeziku (npr. mednarodno občinstvo, festivali ipd.). Na področje govora v gledališču posega tudi v ostalih členih, npr. v 21. členu, v katerem določa jezik novinarskih konferenc, v 23. členu, ki določa jezik oglaševanja, ter v celotnem 24. členu, ki določa jezik javnih prireditev. Smiselnost teh členov in potrebnost njihove spremembe smo preverjali tudi z empirično raziskavo.

Javno oglaševanje izdelkov in storitev, predstavitev dejavnosti ter druge oblike obveščanja javnosti so skladno s področnim zakonom v slovenščini oziroma v potrošniku na območju Republike Slovenije zlahka razumljivem jeziku. Kadarkoli se slovenščina pojavlja skupaj s tujim jezikom, ker gre za oglaševanje, predstavitev dejavnosti ter druge oblike obveščanja, ki je namenjeno tudi tujcem, različica v slovenščini ne sme biti manj poudarjena. (24. člen – javne prireditve, 1. odstavek)

Spletno predstavljanje in oglaševanje slovenskih pravnih oseb in fizičnih oseb z registrirano dejavnostjo mora biti v slovenščini, dodatno pa lahko tudi v tujih jezikih. (24. člen – javne prireditve, 2. odstavek)

Za gledališko dejavnost je pomemben *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo*, ki v 8. členu v izhodiščih izpostavi, da se javni interes za kulturo uresničuje tudi z zagotavljanjem pogojev za »uveljavljanje in razvoj slovenskega jezika« (poleg kulturne ustvarjalnosti, raznolikosti ipd.). Zakon ureja različna področja v kulturi, tudi slovenski jezik. Na spletnih straneh slovenskih gledališč pri t. i. informacijah javnega značaja (npr. Prešernovo gledališče Kranj, SNG Drama Ljubljana, SNG Nova Gorica, Drama SNG Maribor, Slovensko mladinsko gledališče, Mestno gledališče ljubljansko) je dokument omenjen kot eden od tistih, ki urejajo področje gledališke dejavnosti. Na jezik se nanaša predvsem v 6. členu (spoštovanje jezika). Za gledališče sta pomembna prva dva odstavka 6. člena, v katerih je zapisano:

Kulturne prireditve se morajo najavljati, oglaševati in pojasnjevati v slovenščini. (6. člen, 1. odstavek)

Kulturne prireditve na območjih, ki so določena kot narodnostno mešana, pa se morajo najavljati (plakati, uradna vabila ipd.) tudi v italijanščini oziroma madžarščini. (6. člen, 2. odstavek)

Večina gledališč (npr. Mestno gledališče ljubljansko, SNG Drama Ljubljana, Drama SNG Maribor, SNG Nova Gorica) kot za svojo dejavnost pomembno izpostavlja tudi *Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017*, ki se na gledališko problematiko osredotoča predvsem v segmentu Uprizoritvene umetnosti (Med javni interes na področju uprizoritvene umetnosti prišteva tudi »pisanje in uprizarjanje nove slovenske dramatike«.); jezik v kulturi je obravnavan v poglavju slovenski jezik, ki je uvrščeno med poglavja, ki prečijo vsa področja kulture. V zakonu je pri poglavju slovenski jezik zapisano:

Skladno z Zakonom o javni rabi slovenščine (Uradni list RS, št. 86/04 in 8/10; v nadaljnjem besedilu: ZJRS) je Državni zbor sprejel Resolucijo o Nacionalnem programu za jezikovno politiko,⁴ ki določa številne cilje in ukrepe na medresorski ravni, zato je tu povzetih le del ukrepov jezikovne politike, ki se izrecneje navezujejo na področja kulture. (Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017, poglavje slovenski jezik)

V tem delu dokument navaja različne cilje in ukrepe. Prvi cilj je »razvoj kakovostne umetniške in kulturne ustvarjalnosti v slovenščini«, med ukrepi pa dokument izpostavlja: »podpirati produkcijo umetnostnih besedil v slovenščini, podpirati prevajanje tujih umetnostnih besedil v slovenščino in v različne tuje jezike, podpirati promocijo slovenske besedne umetnosti (knjiga, gledališče, film) v tujini«. Na ta cilj lahko navežemo cilje, ki jih različna gledališča navajajo v svojih strateških načrtih. Prešernovo gledališče Kranj ima na spletu objavljen katalog informacij javnega značaja.⁵ Med nalogami in cilji gledališča navajajo: organiziranje festivala slovenske drame Teden slovenske drame, ki »naj s svojim delovanjem bistveno vpliva na nastajanje in uprizarjanje kakovostne slovenske dramatike«, spodbujajo tudi »pisanje in predstavljanje novih slovenskih dramskih tekstov in jih uvršča/jo/ v letni program uprizoritev«. Med naloge in cilje prištevajo gostovanja v tujini, spodbujanje in aktivno sodelovanje pri prevajanju in predstavitvi slovenske dramatike v tujini, sodelovanje z zamejskimi kulturnimi organizacijami, promocijo v tujini. V MGL (Mestno gledališče ljubljansko) v na spletu objavljenih informacijah javnega značaja⁶ med nalogami in cilji gledališča omenjajo: izdajanje izvirne in prevodne strokovne literature v okviru Knjižnice MGL, ki je najstarejša redno izhajajoča tovrstna knjižna edicija v Sloveniji, spodbujanje nastajanja in predstavljanja izvirne slovenske dramatike (z uprizarjanjem), izdajanje izvirne in prevodne literature (v gledaliških listih). V SNG Drama Ljubljana v katalogu informacij javnega značaja⁷ zapišejo, da zavod »z rednim uvrščanjem slovenskih dramskih novitet v letni program uprizoritev in naročanjem novih del načrtno spodbuja pisanje in predstavljanje novih slovenskih del«.

⁴ *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* je za področje jezikovne politike sicer ključni dokument, vendar pa se nanj gledališča ne sklicujejo. Zato v prispevku ne bo obravnavana.

⁵ Dostopno 23. 7. 2018 na <http://www.pgk.si/files/static/6/files/KataloginformacijjavnegaznacajaPGKranj2016.pdf>.

⁶ Dostopno 23. 7. 2018 na <http://www.mgl.si/sl/o-gledaliscu/informacije-javnega-znacaja/>.

⁷ Dostopno 23. 7. 2018 na http://www.drama.si/_files/6649/KatalogInformacijJavnegaZnacaja_20170414.pdf.

Tretji cilj resolucije je »kakovostna in evropsko primerljiva jezikovna opremljenost govorcev«, ki naj bi jo dosegli z naslednjimi ukrepi: »prenoviti jezikovni opis in jezikovno standardizacijo, razvijati jezikovne tehnologije, povečan obseg digitalizacije besedil slovenske kulturne dediščine, ustanovitev konzorcija institucij za povezovanje, zbiranje, razvoj in distribucijo jezikovnih virov in tehnologij« (*Resolucija o nacionalnem program za kulturo 2014–2017*, poglavje slovenski jezik).

Četrty pomembni cilj, ki ga izpostavlja resolucija v poglavju o slovenskem jeziku, je »razvoj in promocija slovenskega jezika v javni rabi« (*Resolucija o nacionalnem program za kulturo 2014–2017*, poglavje slovenski jezik). Po našem mnenju gledališka dejavnost v praksi močno vpliva na uresničitev tega cilja.

Cilji iz resolucije so tisti, ki jih kot pomembne prepoznava tudi profesionalni uporabniki jezika v gledališču, kar lahko trdim na podlagi razgovorov z njimi in vsakodnevnih izkušenj ter iz rezultatov empirične raziskave, ki jih predstavljam v nadaljevanju.

Dejanske jezikovne potrebe uporabnikov gledališkega jezika (govora)

Poleg pregleda zakonodajnih in drugih pravno veljavnih dokumentov smo želeli k problematiki pristopiti tudi s praktičnega zornega kota, in sicer z razgovori s profesionalnimi uporabniki jezika v gledališču, npr. z vodstvenimi delavci, dramaturgi, lektorji, prevajalci, režiserji, igralci ipd. Poskušali smo zaznati njihove dejanske potrebe po zakonski ureditvi konkretnih področij in ozavestiti pomanjkljivosti v zvezi z jezikovno opremljenostjo.

Ugotavljam, da gledališki ustvarjalci potrebujejo sodobni pravorečni priročnik, saj po njihovih besedah *Slovenski pravopis* in *SSKJ* ne zadostujeta. Večina uporabnikov pozna spletno stran Fran in jo uporablja (predvsem priročnike, kot so *Slovenski pravopis*, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* in *Gledališki terminološki slovar*). Predvsem igralci, lektorji, dramaturgi, nekateri režiserji idr., ki se ukvarjajo z umetnostnim jezikom, se poslužujejo priročnika *Slovenska zborna izreka*, ki jim je med visokošolskim izobraževanjem predstavljen na UL AGRFT (študij Dramske igre, Gledališke režije, Dramaturgije in scenskih umetnosti ter podiplomski študijski program *Oblike govora*). Gledališki ustvarjalci poznajo tudi besedilne korpuse (npr. *Nova beseda*) in korpus govorenega jezika GOS.

Predvsem prevajalci in gledališki lektorji so nam v razgovorih povedali, da pogrešajo sistematične smernice o neknjižnih zvrsteh jezika (priročniki pokrivajo le zborna normo), saj bi se pri spreminjanju jezikovne zvrstnosti in pri prevajanju neknjižnih zvrsti dramskih del želeli nasloniti na širši sklop pravil, zakonitosti in napotkov, ki bi omogočali, da bi bil jezik (govor), ki ga oblikujejo, manj odvisen od vsakega posameznika. Težavna mesta jim predstavlja npr. zapis izgovora polglasnika. Želeli bi poenotene usmeritve glede zapisa, ki vpliva na igralčevo govorno realizacijo. Pri tem se seveda lahko zmanjša svoboda in ustvarjalnost v jeziku, kar pa se v gledališču ne sme zgoditi, zato bi bolj kot stroga pravila in zakone potrebovali praktične usmeritve. Zaradi družbenih sprememb in sprememb v gledališki umetnosti se spreminja tudi gledališki umetnostni jezik. To se kaže v mešanju različnih jezikov, sociolektov, v spajanju umetnostnega in neumetnostnega jezika, posnetega in »živega« govora ipd. V povezavi s tem se omenja predvsem hibridizacijo

(literarnega) jezika in jezikovno hibridnost v sodobnih (slovenskih) uprizoritvah (Podbevšek 2012). Zaradi omenjenih sprememb »bo v nadaljnjih raziskavah treba na novo premisliti tudi vlogo sodobnega gledališkega lektorja« (Podbevšek 2012: 34).

Rezultati empirične raziskave⁸

Svoja predvidevanja smo želeli potrditi tudi empirično, in sicer s ciljno usmerjenimi vprašanji, namenjenimi predvsem profesionalnim uporabnikom gledališkega jezika (govora) oziroma tistim, ki imajo vpogled vanj. V raziskavi je sodelovalo 79 anketirancev s področja gledališča, od tega 8 režiserjev, 11 dramaturgov, 17 igralcev, 5 gledaliških lektorjev, 8 umetniških vodij in 30 drugih (med temi 4 vodstveni delavci, 2 montažerja, 3 zaposleni v odnosih z javnostmi, 2 direktorja, 2 kostumografa in po 1 kritik, urednik, pripovedovalec, pedagog, pisatelj, scenarist, producent itd.).

Udeleženci raziskave so odgovarjali na vprašanja o gledališkem jeziku, ki so v grobem razdeljena v tri sklope: prvi se dotika gledališkega jezika kot jezika (govora) umetnosti, drugi sklop je namenjen jeziku v gledališču širše, tretji sklop namenjen zgolj profesionalnim jezikovnim uporabnikom, pa se dotika ostalih vprašanj, npr. jezikovnih priročnikov, umetniške produkcije v slovenskem jeziku ipd.

Prvo vprašanje, namenjeno vsem anketirancem, je bilo: *Ali so različne zvrsti govorne slovenščine, npr. knjižni jezik, splošni pogovorni jezik, narečja, sleng, v gledališču rabljene skladno z vašimi pričakovanji?* V vprašanju namenoma nismo podrobneje delili knjižnega jezika na knjižni zborni in knjižni pogovorni, da ne bi prišlo do nerazumevanja terminologije, saj je bilo vprašanje namenjeno tudi ostalim anketirancem. Vprašanje se nanaša na umetnostni jezik, torej na odru govorno besedilo (odrski govor). Dosedanja zakonodaja ne normira umetnostnega jezika, ki tako ohranja svojo ustvarjalno, umetniško funkcijo. Vprašanje smo postavili, da izvemo, ali tudi anketiranci zaznavajo, da je gledališki govor umetnostni govor, ki ni normiran, ki ni omejen s pravili, ampak je prilagojen konkretnim umetniškim okoliščinam. Preverjali smo njihove zaznave in pričakovanja.

Pri vsaki zvrsti so se anketiranci odločali med odgovori *da*, *ne*, *zgolj v nekaterih predstavah*, *ne vem*. Pri vseh štirih zvrsteh je bil najpogosteje izbran odgovor *da* (med 44 % za sleng in 60 % za splošni pogovorni jezik), sledi *zgolj v nekaterih predstavah*, najmanj anketirancev odgovarja z *ne* (8–11 %). Odgovori nakazujejo, da približno polovica anketirancev meni, da so različne zvrsti govorne slovenščine v gledališču rabljene ustrezno oziroma v skladu z njihovimi pričakovanji, približno tretjina pa meni, da *zgolj v nekaterih predstavah*. Nikalno je odgovorilo približno 10 % anketirancev. Najbolj so zadovoljni s splošnim pogovornim jezikom v predstavah, najmanj pa s slengom. Tudi pri zaposlenih v gledališčih je največ strinjanja, in sicer pri vseh zvrsteh govorne slovenščine (manj primerni se jim zdijo sleng in narečja).

⁸ Rezultati empirične raziskave *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje* (Ahačič idr. 2017b) so poleg objave v tem prispevku vključeni tudi v poročilo raziskovalne skupine, ki interpretira rezultate empirične raziskave. Nekatere ubeseditve, ki so avtorsko delo avtorice prispevka, se tako ponavljajo v obeh besedilih.

Nadalje so anketiranci lahko pojasnili svoj odgovor. Po vsebinskih podobnostih smo odgovore združili v nekaj skupin. Največ jih je zapisalo, da so različne zvrsti govorne slovenščine v gledališču stvar umetniškega koncepta, znotraj katerega funkcionira govor. V odgovorih zapišejo, da je treba dati svobodo ustvarjalnim ekipam v gledališču (omenjajo predvsem režiserja, kompetence igralcev ter sodelovanje z dramaturgom in lektorjem) ter upoštevanje besedilnega konteksta. Zanimivo je, da le dva odgovora izpostavljata pomembno vlogo gledališkega lektorja, precej več pa režiserja kot ustvarjalca jezika na odru.

To lepo pokažejo izseki iz odgovorov treh vprašanih:

/Zdi se mi, da je raba različnih jezikovnih zvrsti v gledališču lahko umetniško sredstvo, ustreznost rabe pa je odvisna od narave na odru predstavljenega !...!

/Raba jezika v gledališču naj bo režiserjeva izbira.

/Zvrst govornega jezika je del celotnega umetniškega dela in avtorjeve interpretacije.

Ostali odgovori se delijo na tiste, ki menijo, da je v gledališču jezik preveč knjižen, zato neživljenjski in nenaraven (več bi moralo biti pogovornega jezika), in tiste, ki menijo, da se uporablja preveč pogovornega jezika, slenga in narečij, predvsem jih moti pretirana uporaba vulgarizmov. Nekaj odgovorov se nanaša tudi na želeno zglednost jezika v gledališču, npr.:

/Gledališče (vsaj glavna nacionalna gledališča) bi moralo biti hram slovenskega zbornega jezika (to je govornega knjižnega jezika).

Večina odgovorov nakazuje, da se anketiranci zavedajo umetniškosti govornega jezika v gledališču, ki potemtakem ne more biti normiran, uzakonjen. To izražajo tudi z različnimi subjektivnimi pogledi na to, kakšen naj bi ta jezik bil. Predvsem tisti, ki niso profesionalni uporabniki gledališkega jezika, presojujejo bolj subjektivno, po svojem lastnem jezikovnem čutu in tudi dožemanju funkcije gledališča (npr. narodnopovezovalna vloga).

V naslednjem sklopu vprašanj, namenjenem zgolj profesionalnim jezikovnim uporabnikom, smo spraševali o potrebi po opredelitvi govornega gledališkega jezika s konkretnimi predpisi. Prvo vprašanje sklopa se glasi: *Ali bi moral biti jezik v gledališču (njegova vloga, izvedba, norma) opredeljen s konkretnim predpisom?* Že iz pregleda zakonodaje smo ugotovili, da predpisi za jezik v gledališču obstajajo, da pa je izvzet umetnostni jezik. V vprašanju tega nismo posebej omenili, da ne bi že vnaprej usmerjali odgovorov. Na vprašanje je 87 % anketirancev odgovorilo nikalno, 10 % pritrdilno, ostali pa *ne vem*. Nadalje so odgovore dopolnili z navedbo predpisa, ki bi ga potrebovali. Pokazalo se je, da bi si želeli predpis o gostovanjih in o normiranju zbornega jezika. Omenjeni predpisi v dosedanji zakonodaji že obstajajo.

Večina vprašanih si ne želi, da bi bil jezik v gledališču uzakonjen s predpisom. Verjetno je bilo v večini primerov razumljeno, da se vprašanje nanaša na govor v umetnosti, ki mora biti po mnenju vprašanih iz predpisa izvzet. Tisti, ki so vprašanje razumeli širše, pa navajajo predpise, ki že obstajajo.

Naslednje vprašanje se nanaša na področje uzakonjenja jezika, ki ne posega v umetniško svobodo v ožjem smislu. Vprašanje je bilo oblikovano: *Ali bi moral biti*

status slovenskega jezika v gledališki produkciji (npr. tuja gostovanja pri nas – prevajanje, nadnaslavljanje –, gostovanja slovenskih gledališč v tujini) opredeljen s konkretnim predpisom? Pri pregledu zakonodajnih in drugih pravnih dokumentov smo ugotovili, da predpisi, ki urejajo v vprašanju omenjena področja, že obstajajo. Zanimalo nas je, kaj o teh predpisih menijo uporabniki jezika v gledališču – ali predpise poznajo, ali so predpisi upoštevani in zakaj so/niso, ali bi morali biti predpisi dopolnjeni, spremenjeni ipd. Predvidevali smo, da bo tovrstno uzakonjenje jezika bolj zaželeno in prepoznano kot potrebno kot pri prejšnjem vprašanju, kjer ni bilo specifično določeno, za kakšne vrste jezik gre. Naše predvidevanje se je potrdilo – na to vprašanje je 45 % anketirancev odgovorilo pritrdilno, 47 % pa nikalno, 8 % se jih ni opredelilo. Nadalje so imeli anketiranci možnost, da pojasnijo svoj odgovor. Ena skupina odgovorov izpostavlja, da so ta vprašanja že zakonsko urejena in da se zakonodaja izvaja (npr. *status slovenskega jezika je opredeljen s predpisom in večinoma (z zelo redkimi izjemami) ga gledališča ustrezno upoštevajo*), nekateri zapišejo, da je problem v izvajanju zakonodaje, ki se jo krši zaradi hiperprodukcije, pomanjkanja financ in časa. Vprašani, ki so na vprašanje odgovorili negativno, svoj odgovor pojasnjujejo z razmišljanjem, da gledališki jezik ne sme biti omejen z zakonom, saj bi s predpisi uničevali umetniško kreativnost. Del anketirancev pravi, da bi se umetniška svoboda in predpisi morali dopolnjevati oziroma bi bilo bolje imeti smernice kot pa strogo določene, rigidne predpise. Obstoječa zakonodaja se zdi primerna, treba pa bi bilo nadzorovati njeno izvajanje (npr. pri sprotnem prevajanju tujih predstav) in podati smernice, ki bi bile lahko v pomoč pri konkretni zagati, ne bi pa omejevale umetniškosti.

Poleg vprašanj o smislu uzakonjenja oziroma predpisov, ki bi urejali jezik v gledališču, smo profesionalnim jezikovnim uporabnikom postavili tudi vprašanje o potrebah po pravorečnem priročniku. V vsakodnevni rabi namreč (predvsem pri delu s študenti AGRFT in ob diskusijah z njimi po zaključku študija in vključitvi v profesionalno okolje) ugotavljamo, da je ta priročnik tisti, ki ga profesionalni uporabniki gledališkega jezika (govora) najbolj potrebujemo. Trenutno si pomagamo predvsem s *Slovenskim pravopisom* in priročnikom *Slovenska zborna izreka*. Sodelujočim v raziskavi smo postavili vprašanje: *Ali bi pri svojem delu potrebovali poseben pravorečni priročnik?* Dobili smo 44 odstotkov pritrdilnih odgovorov, kar se zdi (glede na pisano demografsko sliko vprašanih) visok odstotek. Pri podrobnejšem vprašanju o tem, katera vprašanja bi moral obravnavati, smo ponovno dobili zelo raznolike odgovore. Del odgovorov navaja različna poglavja pravorečja: naglasi, glasovne premene, dvojnice itd., del udeležencev raziskave pa omenja pomembnost terminologije. Že pred raziskavo smo iz izkušenj in razgovorov z uporabniki jezika v gledališču ugotavljali, da nujno potrebujejo pravorečni priročnik ter pogrešajo nekatere terminološke slovarje – nekatere je treba napisati (film in televizija itd.), druge pa posodobiti (gledališče).

Zaključki

Ob zaključku raziskave ugotavljam, da je trenutna zakonodaja, ki iz uzakonjenja jezika izvzema jezik umetnosti, primerna, kar so pokazali tudi izsledki empirične raziskave. Anketiranci jezik (govor) na odru dojemajo kot umetniški konstrukt,

ki mora ostati v domeni ustvarjalnih ekip in je prilagojen vsakokratni umetniški uprizoritvi, usklajen s konkretnimi odrskimi in besedilnimi okoliščinami. Po drugi strani je obstoječa zakonodaja, ki ureja področje jezika v gledališčih (onkraj umetniškega) in določa npr. jezik gostovanj, prevajanje, nadnaslavljanje ipd., primerna; takšno stališče prevladuje tudi med sodelujočimi v raziskavi. Pomembno je predvsem njeno upoštevanje in izvajanje. Po rezultatih empirične raziskave in naših izkušnjah do kršitev prihaja predvsem zaradi pomanjkanja časa (hiperprodukcija) in zmanjševanja sredstev za dejavnosti, kot so prevajanje, jezikovno svetovanje ipd. Kljub temu je treba omeniti, da je v večini gledališč zakonodaja upoštevana.

Pomemben rezultat raziskave pa je dokazana potreba po pravorečnem priročniku in nekaterih terminoloških priročnikih ter želja po zbranih smernicah predvsem o neknjižnih zvrsteh jezika, ki bi jih potrebovali profesionalni uporabniki gledališkega jezika (npr. gledališki lektorji, režiserji, dramaturgi) in prevajalci dramskih del, ki so tudi v izvorniku zapisana v neknjižnih zvrsteh.

Rezultati ciljnega raziskovalnega projekta *Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov* (prim. tudi Ahačič idr. 2017a) so v tematskem sklopu Slovenščina in javno govorno izražanje: radio, televizija in gledališče potrdili ustreznost veljavne zakonodaje in pokazali potrebo po različnih priročnikih, ki bodo v prihodnosti še izboljšali jezik (govor) v gledališču, predvsem na tistih področjih, kjer se po mnenju udeležencev empirične raziskave in profesionalcev s področja gledališča lahko (še) izboljša – pri neknjižnih zvrsteh.

LITERATURA⁹

Kozma AHAČIČ idr., 2017a: *Ciljni raziskovalni projekt Jezikovna politika Republike Slovenije in potrebe uporabnikov: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/raziskovalno_porocilo_28_11_2017.pdf.

– –, 2017b: *Jeziki v Sloveniji in slovenščina zunaj nje: anketni vprašalnik*. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, idr. Dostopno 22. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/anketni_vprasalnik_1_kod_0.pdf.

Helena DOBROVOLJC, 2016: Slovenski pravopis med jezikovnim sistemom, rabo in uporabnikom. *Slovenščina danes. Dialogi: revija za kulturo in družbo* 52/7–8, 157–176.

Helena DOBROVOLJC, Tina VEROVNIK, 2015: Slovar pravopisnih težav kot sopotnik pravopisnih pravil in pomenskorazlagalnega slovarja. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 163–171.

Nataša GLIHA KOMAC, Polonca KOVAČ (ur.), 2018: *Pravna ureditev in programski dokumenti o jezikovni rabi in praksah jezikovnih uporabnikov v Republiki Sloveniji in uporabnikov slovenskega jezika v sosednjih državah in po svetu*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Dostopno 23. 7. 2018 na https://isjfr.zrc-sazu.si/sites/default/files/pravne_podlage.pdf.

Marjeta HUMAR, Barbara SUŠEC MICHIELI, Katarina PODBEVŠEK, Slavka LOKAR (ur.), 2007: *Gledališki terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. Dostopno 8. 7. 2018 na <http://www.fran.si/144/gledaliski-terminoloski-slovar>.

⁹ Večina v končnem seznamu navedenih virov in literature (z izjemo zakonskih in programskih dokumentov) v osrednjem delu prispevka ni posebej izpostavljena, je pa njihovo poznavanje pomembno izhodišče za razumevanje in umestitev gledališkega govora v okvir širše jezikovne politike.

- Tina LENGAR VEROVNIK, 2015: Pravorečje v pravopisnem slovarju in ob njem. *Pravopisna razpotja. Razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ur. Helena Dobrovoljc in Tina Lengar Verovnik. Ljubljana: Založba ZRC. 95–107.
- Barbara OREL, Maja ŠORLI, Gašper TROHA (ur.), 2012: *Hibridni prostori umetnosti*. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Maska, Zavod za založništvo, kulturo in producentsko dejavnost. (Transformacije, 33).
- Katarina PODBEVŠEK, 2007: *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. (Slavistična knjižnica, 11).
- , 2012: Jezikovni hibridi v sodobnih slovenskih uprizoritvenih praksah. *Hibridni prostori umetnosti*. Ur. Barbara Orel, Maja Šorli in Gašper Troha. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Maska, zavod za založništvo, kulturo in producentsko dejavnost. (Transformacije, 33). 15–36.
- , 2015: Vpliv medkulturnih in medjezikovnih stikov na slovenski odrski govor. *Scenske umetnosti, migraciji, politika: Slovensko gledališče kot sooblikovalec medkulturnih izmenjav*. Prispevek na simpoziju na 50. Festivalu Borštnikovo srečanje. 21. in 22. oktober 2015.
- Katarina PODBEVŠEK, Tomaž GUBENŠEK (ur.), 2000: *Kolokvij o umetniškem govoru*. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo.
- , 2006: *Kolokvij o umetniškem govoru II*. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo.
- Katarina PODBEVŠEK, Nina ŽAVBI MILOJEVIĆ (ur.), 2013: *Govor med umetnostjo in znanostjo*. Maribor: Aristej, Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo. (Dialogi, 14).
- Barbara SUŠEC MICHIELI, Blaž LUKAN, Maja ŠORLI (ur.), 2010: *Dinamika sprememb v slovenskem gledališču 20. stoletja*. Ljubljana: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Maska.
- Cvetka ŠERUGA PREK, 2002: Izgovorni in naglasni problemi Slovenskega pravopisa 2001. *Nova revija* 21/239–240, 26–30.
- Cvetka ŠERUGA PREK, Emica ANTONČIČ, 2007: *Slovenska zborna izreka: Priročnik z vajami za javne govorce*. Maribor: Aristej.
- Hotimir TIVADAR, 2004a: Kaj je prav in kaj resnično (prav) v slovenskem govoru? *Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 40. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 172–178. Dostopno 8. 7. 2018 na http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/ssjlk_40_zbornik.pdf.
- , 2004b: Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52/1, [31]–48. Dostopno 8. 7. 2018 na http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2004_1_4.pdf.
- , 2004c: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49/2, 17–36. Dostopno 8. 7. 2018 na <http://www.jezikinslovstvo.com/pdf/2004-02-HotimirTivadar.pdf>.
- , 2008: *Kakovost in trajanje samoglasnikov v govornem knjižnem jeziku*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- , 2010: Gradivna utemeljenost opisa slovenskega govornega (knjižnega) jezika. *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. Vojko Gorjanc in Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 53–62.
- , 2011: Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja, 30). 15–22. Dostopno 8. 7. 2018 na <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/30-Tivadar.pdf>.

—, 2012: Nove usmeritve pri raziskavah govora s pogledom v preteklost. *Slavistična revija* 60/4, 587–601. Dostopno 8. 7. 2018 na http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2012_4_02.pdf.

—, 2015: Variantnost v prihodnjem slovenskem pravopisu (s poudarkom na pravorečju). *Pravopisna razpotja. Razprave o pravopisnih vprašanjih*. Ur. Helena Dobrovoljc in Tina Lengar Verovnik. Ljubljana: Založba ZRC. 109–121.

—, 2016: Položaj pravorečja in retorike v sodobnem svetu. *Slovenščina danes. Dialogi: revija za kulturo in družbo* 52/7–8, 135–151.

Hotimir TIVADAR, Peter JURGEC, 2003: Podoba govorjenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2, 203–220. Dostopno 8. 7. 2018 na http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2003_2_19.pdf.

Hotimir TIVADAR, Martin VRTAČNIK, 2013: Vloga govora v sodobnem dramskem gledališču. *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ur. Andreja Žele. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Obdobja, 32). 451–456. Dostopno 8. 7. 2018 na <http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/32-Tivadar.pdf>.

Zakonski in programski dokumenti

Drama SNG Maribor. Strateški načrt SNG Maribor – Drama, Opera, Balet, Festival Borštnikovo srečanje – za obdobje 2015–2019. Dostopno 8. 6. 2017 na <http://www.sng-mb.si/f/docs/informacije-javnega-znacaja/STRATESKI-2019.pdf>.

Mestno gledališče ljubljansko. Informacije javnega značaja. Dostopno 8. 6. 2017 na <http://www.mgl.si/sl/o-gledaliscu/informacije-javnega-znacaja/>.

Prešernovo gledališče Kranj. Katalog informacij javnega značaja. Dostopno 8. 6. 2017 na <http://www.pgk.si/files/static/6/files/KataloginformacijjavnegaZnacajaPGKranj2016.pdf>.

Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018. Uradni list RS, št. 62/13. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=200835&stevilka=1428>.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017. *Uradni list RS*, št. 99/13. Dostopno 5. 6. 2017 na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO96>.

Slovensko ljudsko gledališče Celje. Informacije javnega značaja. Dostopno 8. 6. 2017 na <http://www.slg-ce.si/domov/o-nas/informacije-javnega-znacaja>.

SNG Drama Ljubljana. Katalog informacij javnega značaja. Dostopno 8. 6. 2017 na http://www.drama.si/_files/6649/KatalogInformacijJavnegaZnacaja_20170414.pdf.

SNG Nova Gorica. Informacije javnega značaja. Dostopno 8. 6. 2017 na https://www.sng-ng.si/o_gledaliscu/informacije_javnega_znacaja/.

SSG Trst. Statut. Dostopno 8. 6. 2017 na <http://www.teaterssg.com/wp-content/uploads/STATUTO-TSS-220120151.pdf>.

Zakon o javni rabi slovenščine. Uradni list RS, št. 86/04. Dostopno 5. 6. 2017 na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3924>.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o javni rabi slovenščine. Uradni list RS, št. 8/10. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2010-01-0253?sop=2010-01-0253>.

Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Uradni list RS, št. 77/07. Dostopno 5. 6. 2017 na <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3370>.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Uradni list RS, št. 56/08. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2008-01-2344?sop=2008-01-2344>.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Uradni list RS, št. 4/10. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2010-01-0129?sop=2010-01-0129>.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Uradni list RS, št. 20/11. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2011-01-0822?sop=2011-01-0822>.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Uradni list RS, št. 111/13. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2013-01-4130?sop=2013-01-4130>.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo. Uradni list RS, št. 68/2016. Dostopno 5. 6. 2017 na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2016-01-2930?sop=2016-01-2930>.

LANGUAGE (SPEECH) IN SLOVENIAN THEATRES AND LANGUAGE POLICIES

The article deals with spoken language in Slovenian theatres and language policies. The research took place under the research project *Language Policies of the Republic of Slovenia and User Needs* within the thematic section Slovenian Language and Public Speech Expression: Radio, Television and Theatre. In the article, we focus on speech expression in theatre, predominantly on the needs of language users (actors, language consultants, etc.) and how well they are equipped for using the language. From an overview of the legislation and other legal documents that guide language usages and practices of the users of language (speech) in theatre, we discovered that, along with their founding act and strategic plan for the determined time period in which several theatres put forth a concern for language as an objective of their operation, the theatres rely on the different legal documents which govern the field of their activity: *Zakon o javni rabi slovenščine* [Act on Public Usage of Slovenian Language], *Zakon o medijih* [Media Act], *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo* [Exercising of the Public Interest in Culture Act] and *Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017* [Resolution on the 2014–2017 National Programme for Culture]. Scientific research dealing with language policies in connection to spoken language in theatre is almost non-existent. For that reason, in the continuation, we attempted to identify the needs of language users and how well they are equipped for using the language. Professional language users in theatre expressed a need for a contemporary pronunciation guide and satisfaction about the digital accessibility of the majority of guides on the *Fran* website. They also mentioned that they use the guide *Slovenska zborna izreka* [Standard Slovenian Pronunciation]. Theatre creators are familiar with the language corpora and the corpus of spoken language GOS. Above all, translators of dramatic works and theatre language consultants lack systematically-collected guidelines for non-standard language forms. We can conclude that language users need a firmer ground, towards which specific language policy provisions would also aid.